

НАГЛАСИ НА УЧИТЕЛИТЕ КЪМ ОЦЕНЯВАНЕ НА УЧЕБНИТЕ ПОСТИЖЕНИЯ НА УЧЕНИЦИТЕ В НАЧАЛЕН ЕТАП

Тинка Димитрова Иванова

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас

TEACHERS` ADJUSTMENT TO ASSESMENT OF PUPILS` SCHOOL ACHIEVEMENTS IN THE PRIMARY STAGE OF EDUCATION

Tinka Dimitrova Ivanova

Prof D-r Asen Zlatarov University, Burgas

Abstract: The assessment of the pupils` school achievements may be determined as “the apple of discord” in education. It is a point of intersection among teachers`, parents`, pupils`, society`s, state`s interests. The assessment, in its substance, is a subject`s activity in expectation of an objective result. The purpose of this study is a research of the teachers` adjustments to the assessment of the school achievements gained by the primary stage pupils. The methods used for the purpose include the SWOT analysis assessment in the primary stage /strengths, weaknesses, opportunities, threats/, discussions, observation, cases solution. The study was performed within the period from October 2018 to April 2019. 170 primary school teachers from Burgas Province took part in it. Its trend was to answer several questions: How do parents react to grades given by teachers? Is the rating given by the teachers objective and what is the problem which prevents the grades from being objective? How do the grades exert influence upon the pupils? The study proved that the grade is a fine and discrepant tool in the teacher`s hands. Its correct use in training and the achievement of a qualitative education resulting from depend to a great extent on the primary school teacher. Both the assessment and the rating require efforts which should be made by all the participants in the educational process to create an area of confidence and countenance for pupils` development.

Keywords: assessment of pupils` school achievements; assessment of the results obtained from pupils` training; criteria and indices for assessment; methods of assessment; effect of subjectivism.

Увод: Оценкаването на учебните постижения на учениците в преносен смисъл може да се определи като „ябълката на раздора“ в образованието, защото това понятие от гръцката митология се използва за всичко, което води до спорове и раздори. По традиция оценкаването е конфликтна зона, в която се пресичат интереси на ученици, учители, родители, общественост, държава. То е натоварено с много очаквания, както за настоящето, така и за бъдещата реализация на учениците. Оценкаването показва напредъка или изоставането на учениците в образователния процес, дава представа за придобития опит, коригира преподаването, инструмент за повлияване, средство за селекция, стандарти за учебно съдържание.

Според М. Андреев оценкаването е съпоставяне /сравнение/ на целите на дейността и постигнатите резултати. То е обременено със субективизъм, защото по същество е дейност на субекта, но има очаквания за обективен резултат [1]. Пл. Радев дефинира оценката в училищния процес на обучение като систематично определяне на обема, качествата, значението и стойността на знанията, уменията и компетентностите на учениците съобразно определени норми, стандарти и критерии [2]. Няма съмнение, че в дидактически аспект оценкаването е измерване, съпоставяне, сравнение на учебни цели и постигнати резултати. То води учениците към самооценкаване, формиране на умения за самоконтрол.

Общоприети критерии на оценката, които са в основата на педагогическата диагностика са:

- **Обективност** – оценката не се повлиява от особеностите на изпитвания или от формата на изпитната процедура.
- **Валидност** – степента на точност, с която измервателните средства отчитат това, което трябва да се измери.
- **Надеждност** – постоянството, с което средството на измерване измерва дадена величина.
- **Релевантност** – степента на придържане към установени критерии при избор на теми и въпроси,

за да отговарят те на целите на измерването [1; 2].

Според Пл. Радев общи изисквания към оценките са:

- Да бележат достигането на определени, заслужаващи това резултати.
- Да са разбираеми за ученици и родители.
- Да се базират на повече данни и разнообразни методи на оценяване.
- Учениците предварително да са информирани за начина на оценяване, критерии и показатели.
- Да не се смесват оценките за учебни постижения с тези за личностно развитие или да се подменят с други съображения.
- Оценките да не се превръщат в самоцел и да информират за моментното състояние на учебните постижения на учениците [2].

За учениците от начален етап оценките са важни, защото са важни за техните родители и учители, които са безспорни авторитети за децата в тази възраст. Малките ученици често не разбират връзката между оценката и усвоените знания и смятат, че вложените от тях усилия и старание са достатъчно основание, за да получат висока оценка. Началните учители трябва да преведат учениците през тази конфликтна зона, която зависи и от техните нагласи към оценяването.

Изложение: Целта на настоящото изследване е да се проучат нагласите на учителите към оценяване на учебните постижения на учениците в начален етап.

Задачи на изследването са:

1. Да се създаде цялостна картина на оценяването в начален етап като се посочат неговите позитиви и негативи.
2. Да се проучат нагласи на учителите /позитивни, негативни, амбивалентни/, свързани с оценяването в начален етап, като се изведат основни проблеми на училищната практика от гледната точка на началните учители.
3. Да се предложат някои възможности за решаване на актуални проблеми, чиито предпоставки са свързани с оценяването в начален етап на образованието.

Методи на изследването са SWOT анализ /силни страни, слаби страни, възможности, заплахи/ на оценяването в начален етап, дискусия, наблюдение, решаване на казуси.

Изследването е проведено през периода октомври 2018 г. – април 2019 г. В него участват 170 начални учители от Бургаска област. В условията на тренинг на случаен принцип те са разделени в работни групи от 5 – 6 учители. Всяка група трябва да направи и представи SWOT анализ на оценяването в начален етап:

- Силни страни са тези активи /предпоставки, условия, качества/, които са полезни за оценяването в начален етап.
- Слаби страни са вредни предпоставки, условия, качества, които имат негативно отражение върху оценяването в начален етап.
- Възможности са условия, реални или потенциални, които са полезни за оценяването в начален етап.
- Заплахи са всички условия, които влияят негативно върху оценяването в начален етап.

На работен лист върху матрица за SWOT анализ групата записва само тези характеристики, по които е постигнала съгласие. Като краен резултат от изследването се обособиха две групи характеристики. Първата група съдържа характеристики, посочени между 80% – 100% от работните групи. Втората група включва характеристики, посочени от 50% – 60% от екипите за работа. Получиха се следните резултати:

Таблица №1. Силни страни на оценяването в начален етап

Характеристики, посочени от всички групи	Често посочвани характеристики
Мотивира, стимулира /амбицира, насърчава, поощрява/ изявите на ученика.	Началните учители имат добра подготовка за оценяване на учебните постижения на учениците.
Създава условия за съревнование между учениците чрез гравивна конкуренция, лидерство или търсене на лична изгода.	Въведени са основни компоненти на национално стандартизирано външно оценяване, което обхваща голям брой ученици.
Ориентира/информира учители, родители, ученици за нивото на знания на обучаваните в конкретен момент.	Осигурява покриването на държавните образователни стандарти.

Осигурява обратна връзка ученик-учител-родител /оценка-рецензия от учителя-подпис от родителя/.	Изпитването е гаранция за диалог, контакт на учителя с всеки ученик, напътствия, указания за неговото учене.
	Регулира проверката на знанията на учениците.
	Определя мястото на ученика в класа.
	Формира увереност в знанията, креативност, старание, отговорност на ученика.
	Служи за „свервяване на часовниците“ между учителите по време на съвет, семинар, обучение.
	Основа е за формиране на екипи за подкрепа на ученици с обучителни трудности.

Таблица №2. Слаби страни на оценяването в начален етап.

Характеристики, посочени от всички групи	Често посочвани характеристики
Субективизъм на учителя при оценяване на учебните постижения на учениците.	Отсъствие на относително постоянна политика за оценяването в начален етап /наличие на непрекъснати промени/.
Натиск върху учителя от училищни директори, родители, общественост при незадоволителни резултати или при разминаване на оценката с родителските очаквания и амбиции.	Разминаване в качеството на обучение между училищата и трудна сравнимост на учебните постижения на учениците /извън рамките на външното оценяване/.
Неправилно интерпретиране на оценката на ученика от родителя поради незнание, свръхамбиция или незаинтересованост.	Липса на учебно време за изпитване и оценяване на учебните постижения на учениците.
Демотивиране на ученика да учи, загуба на интерес към ученето.	Неприемане на качествените оценки /I-III клас/ от учители и родители.
	Наличие на крайности в оценяването – само незадоволителни и отлични оценки /т.е. оценъчна скала само от 2 и 6/.
	Несериозно/неправилно отношение на ученици и родители към оценката на учителя.
	Поява на бележкарство сред учениците.
	Повод за отключване на агресия, конфронтация, завист, злоба, нездравосъперничество между учениците;
	Тестовото изпитване превръща процеса на оценяване в „игра на тото“ за учениците.
	Използване предимно на тестове за проверка на дати, факти, събития, /ниво Знание/, а не на умения за разсъждаване, трансфер на знания /ниво Разбиране, Приложение/.
	Недостатъчни умения на учениците за концентрация, за работа с тестове.

Таблица №3. Възможности на оценяването в начален етап.

Характеристики, посочени от всички групи	Често посочвани характеристики
Създаване на ясни критерии за оценяване на учебните постижения на учениците.	Подкрепа за даровити ученици.
Предпоставка за системност в знанията на обучаваните.	Самооценяване, взаимно оценяване, развитие на умения за самостоятелно учене.
Мотивиране, стимулиране на учениците за високи учебни резултати.	Практическо приложение на знанията на учениците при оценяването на учебни проекти.
Адекватност на мерките за отстраняване на пропуските в знанията на учениците.	Формиране на високо самочувствие на ученика като резултат от високи оценки.

Своевременна информираност на родителите за учебните постижения на децата им.	Фактор за бъдещото развитие на учениците, за избор на училище, паралелка.
Диагностика на силните и слабите страни на ученика, заложби, способности, интереси.	Използване на разнообразни методи за оценяване – тестове със скали за самооценяване, учебни проекти, екипни задачи, самостоятелни работи, интегриране на ИКТ в процесите на оценяване.
	Постигане на по-високи учебни резултати на класа чрез използване на помощта на ученици с по-високи учебни резултати.

Таблица №4. Заплахи на оценяването в начален етап.

Характеристики, посочени от всички групи	Често посочвани характеристики
Субективизъм на учителя при оценяване на учебните постижения на учениците.	Ниско самочувствие на ученика вследствие на ниски оценки.
Проблеми на учителя с родителите за поставените от него слаби оценки – негативно отношение, вменяване на допълнителни отговорности, жалби до различни инстанции.	Наказание на ученика от родителите заради лоши учебни резултати.
Стрес, страх, депресивни състояния при получаване на слаби оценки.	Негативно отношение, изолиране на ученика от другите ученици поради несправяне с учебния материал.
Загуба на интерес към ученето от ученика, примирение, че не може да се справи с ученето, опасност от отпадане от училище.	Създаване на фалшиво самочувствие на учениците, че всичко знаят и могат.
	Бележкарство, зубрене, изместване на ценностната система към фалшиви ценности и авторите.
	Отключване на агресия, създаване на конфликти между учениците.
	Разделяне/етикиране на учениците на „силни“ и „слаби“.
	Напрежение, стрес при адаптацията на учениците от качествени към количествени оценки и външното оценяване.
	Недостатъчна приемственост между обучението и оценяването в начален етап и в прогимназиален етап.

SWOT анализът създава цялостна картина на оценяването в начален етап, която може да се използва за вземане на решения. Съществува и друга стратегия за неговото използване: силните страни и възможностите на анализираният явление имат за цел да ограничат заплахите му, а слабостите да се избегнат. Като силни страни на оценяването в SWOT анализа учителите посочват функциите на оценката – мотивираща, контролна, регистрираща, ранжираща, селективна, диагностична, прогностична, ориентираща, подкрепяща ученето, рефлексивна. Възможностите като структурен компонент на SWOT анализа допълват силните страни на оценяването със създаването на позитивна учебна среда, поява на взаимопомощ между учениците, използване на разнообразни методи за оценяване. Наблюдението върху екипната работа на учителите по време на SWOT анализа установи, че те по-лесно отбелязват, коментират слабите страни и заплахите на оценяването в начален етап. Тях те свързват с негативни емоции за всички участници в образователния процес, които отнасят към признаците на негативната учебна среда. Оценяването в начален етап е пресечна точка на интересите на учители, родители, ученици. То поставя няколко основни въпроса: Как родителите реагират на оценките на учителите? Обективни ли са оценките на учителите и какво им пречи да бъдат такива? Какво влияние имат оценките върху учениците?

Учителите, участвали в изследването, категорично заявяват, че не наблюдават или рядко срещат безразличие към оценяването в начален етап. Затова те се отнасят отговорно към процесите на оценяване

и се стараят да мотивират своите оценки пред ученици и родители. Учителите са сериозно притеснени от наказанията, които някои родители налагат на своите деца във връзка с незадоволителните им оценки. Това ги натовазва многократно с обяснения, случайни/неслучайни срещи, разговори с родителите, че „наказанието няма да превърне незнанието на ученика в знание“. Учителите не приемат и другата крайност на родителите – щедро да възнаграждават материално учебните постижения на своите деца. Затова добра практика е учителите да приобщават родителите към процесите на оценяване в начален етап чрез родителски срещи, открити уроци, съвместни проекти ученици-родители. Те са категорични, че електронният дневник е много добро решение на проблеми, свързани с оценяването на учебните постижения на учениците. Учителите насочват усилията си към разясняване на родителите на факта, че оценката е „моментна снимка“ на учебните постижения на ученика и тя не го оценява като личност. Те предоставят информация на родителите за скали, начини и критерии на оценяване, предварително известяване на родителите за тестовото изпитване, подписване от тях на рецензията и оценката след теста. 10% от учителите, участвали в изследването, са категорични, че всичко посочено не е необходимо, защото така се отваря „вратата“ за намеса на родителите в образователния процес и в работата на учителите.

Началните учители ясно осъзнават субективизма при оценяване на учебните постижения на учениците. Според тях от ефектите на субективизма в практиката най-често се срещат ефекта на умората, ефекта на ореола, на емоционалната привързаност към даден ученик, на използване на оценката за наказване на неприемливо поведение на учениците поради ограничени права на учителя. Като пречки за обективно оценяване учителите посочват: голям обем от учебен материал, необосновани претенции на родителите, лоша дисциплина в час, чести отсъствия на ученици по здравословни причини, голям брой ученици в една паралелка. Те противодействат на субективизма в оценяването чрез създаването на правила за оценяване, към които се придържат. Учителите имат положителни нагласи към правилата за оценяване на учебните постижения на учениците и се стараят да са ясни, разбираеми и приложими в образователния процес. Примерни правила, които учителите посочиха в хода на изследването са:

- Обективност на оценката – базира се на знанията, уменията, компетентностите, посочени в учебните програми.
- Критерии и показатели за оценяване, които са разбираеми за ученици и родители.
- Използване на скали за оценяване, които отчитат и най-малкия напредък на ученика.
- Равнопоставеност на всички ученици при оценяване на учебните им постижения.
- Използване на разнообразни методи на оценяване.
- Ясни и точни указания за провеждане на писмените изпитвания.

Началните учители имат амбивалентни нагласи към оценката в начален етап, т.е. едновременно изпитват противоречиви чувства и отношение към оценяването. Те не са категорични в мнението си дали да я има през целия етап на обучение или да се поставя само накрая, дали да бъде само количествена или само качествена. Според учителите липсата на оценка мотивира учениците да изпробват своите възможности, да търсят предизвикателства, мотивацията им е насочена към процеса на изпълнение на учебната задача, а не към оценката като крайна цел. Оценяването може да бъде предпоставка за страх от провал при учениците, напрежение в обучението, липса на желание на учениците да опитат, за да видят своите възможности. Учителите познават някои педагогически системи, в които не се поставя акцент върху оценяване на учебните постижения на учениците, грешките се приема като възможност за развитие и учениците не се сравняват по учебни постижения, но имат колебливо отношение към тяхното масово приложение в български условия.

40% от изследваните учители не са категорични в отношението си към съществуващата система на качествени и количествени оценки в начален етап. 20% от учителите, участвали в изследването, не приемат качествените оценки. Техният основен аргумент е, че малките ученици не реагират на символа като оценка за учебни постижения. Особено първокласниците го възприемат като изображение, картинка, шаблон, който могат да дооцветят, дорисуват, както те искат. Учителите споделят как ученици, които не харесват поставения символ го променят и родителите възприемат това за „детска работа“, която няма последствия за никой.

Според отрицателите на качествените оценки обучаваното поколение е в света на цифровите технологии, за него цифрите носят повече информация от другите символи. Учителите не откриват логика в процеса на тригодишно обучение с качествено оценяване и след това количествена оценка и външно оценяване, преход в прогимназиален етап само с количествени оценки. Според учителите липсват методически указания как те да преведат ученика през този процес и всеки учител има своя визия за него. Въ-

преки своите колебания 60% от изследваните учители изказват предпочитанието си към количествената оценка. Те я свързват и с усвояване от детето на новата социална роля Ученик. Необходими са допълнителни изследвания, за да се установи доколко това е въпрос на традиция и нагласи, свързани с нея, с нежелание за промени или съобразяване с възрастовите особености и развитието на учениците от начален етап.

Учителите, които приемат качествените оценки, без да твърдят, че са техни привърженици, също търсят основания за символите в информационните технологии. Техният избор на символи за качествени оценки е свързан с емотикони, усмихнати лица в комбинация с печата на училището. Според учителите това са известни и разпознаваеми символи за ученици и родители, които имат широко приложение в различни сфери.

Други често използвани символи за качествени оценки са звезди и сърца. Учителите ги предпочитат, защото според тях те са израз на позитивната среда, в която учат учениците. Като символи за качествено оценяване се използват и различни представители на растителния или животинския свят. Особено място заема калинката като символ на оценката в начален етап. В много случаи нейните точки определят оценката. Ученици и родители броят тези точки и по този начин разбират оценката на учителя. Това обаче доближава този символ повече до количествено оценяване чрез точкова система. Няма проведени проучвания дали учениците приемат символите в смисъла, който възрастните влагат в тях. На практика учителите разчитат на предварителните обяснения и са убедени, че това е достатъчно за приемането им от учениците точно в този смисъл.

Участниците в изследването предлагат да се въведе допълнителна система /може точкова/, оценяваща участието на ученика в извънкласни, извънучилищни дейности, неговата инициативност и ангажираност към класа и училището.

Участниците в изследването описват „портрета на обективно оценяващия учител“ като:

- справедлив, честен, почтен, коректен, етичен;
- принципен, отговорен, възискателен;
- мотивиран, компетентен;
- реалист, спокоен, уравновесен;
- осигуряващ прозрачност на процеса на оценяване и адекватност на изпитната ситуация.

Заклучение: В резултат на проучване на нагласите на 170 начални учители към оценяването в начален етап могат да се посочат следните изводи:

- Оценката е фин и противоречив инструмент в ръцете на учителя – тя „мотивираща-демотивираща учениците“, „формира високо-ниско самочувствие“, „отключва-заклучва потенциала на ученика“, „създава-решава образователни проблеми“.
- Оценяването има своите силни и слаби страни, възможности и заплахи. Те трябва да се познават от учителя, за да бъде картината цялостно анализирана с цел вземане на адекватни решения.
- Основно изискване към оценката е нейната обективност. Този критерий на практика обединява изискванията към оценяването. Това предполага да се отстранява всичко, което пречи на учителя да има автономно поведение при оценяване на учебните постижения на учениците.
- Не е достатъчно да съществува необходимата нормативна база за оценяването в начален етап, ако учителите не са убедени, че системата е достатъчно добра, за да не се променя отново при следващия випуск ученици.
- Когато има промени в оценяването, учителите искат да се вземе под внимание тяхното мнение и опит, да има аргументи защо това се прави. В противен случай те проявяват амбивалентност в нагласите си, склонни са да се насочват към търсене на недостатъци, пропуски, слаби страни.

От началния учител до голяма степен зависи правилното използване на оценката в училищната практика. Оценяването и оценката изискват усилията на всички участници в образователния процес, за да бъдат зона на доверие и подкрепа за развитието на учениците.

References:

1. Andreev, M. Otsenyavaneto v uchilishte. S., 1995.
2. Radev, Pl. Entsiklopediya na naukite za obrazovaniето. Plovdiv, 2013.